

УДК 347.78

ВІДОБРАЖЕННЯ НОРМ АВТОРСЬКОГО ПРАВА У ЗАКОНАХ УКРАЇНИ ЩОДО ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Мацкевич О. О., науковий співробітник та здобувач НДІ інтелектуальної власності НАПрН України, магістр інтелектуальної власності, м. Київ

Мацкевич О. О. Відображення норм авторського права у законах України щодо засобів масової інформації.

Проведений аналіз того, які саме положення законодавства України про авторське право і суміжні права наявні у спеціальних законах, що регулюють діяльність засобів масової інформації. Встановлено, що визначеність термінів інформаційного законодавства є важливим аспектом не тільки для юридичної науки загалом, але і для авторського права. Зокрема, проаналізоване визначення поняття «інформація». Автором висвітлено наявні недоліки та запропоноване власне визначення цього поняття. Окрім того розглянуто такі поняття як «друкована інформація», «аудіовізуальна інформація». Встановлено, що визначення друкованої інформації немає в жодному законі, а формулювання аудіовізуальної інформації потребує коригування. Увагу також приділено визначенню мережного засобу масової інформації. Автор звертає увагу на різне тлумачення аудіовізуального твору в Законах України «Про авторське право і суміжні права» та «Про телебачення і радіомовлення». Завдяки подальшому аналізу Закону України «Про телебачення і радіомовлення» у ньому виявлено висвітлення таких норм авторського права, як право на ім'я, право на недоторканність твору, співавторство (інтерв'ю); а також обов'язковість дотримання авторських прав при використанні і розповсюдженні програм мовлення. Також проаналізовано статус такої особи, як журналіст та зроблено висновок про те, що у законах, що регулюють діяльність засобів масової інформації, закріплені окремі правомочності журналіста, як суб'єкта авторського права. Окремо звернуто увагу, на прав авторів листів друкованих засобів масової інформації та договірних характер правовідносин.

Matskevych O. Displaying of norms of copyright laws in the mass media laws of Ukraine.

It is made an analysis of what provisions of the legislation of Ukraine on copyright and related rights in the existing special laws regulating mass media. It was established that the terminological determination in information legislation is an important aspect for legal science in general as well as for copyright. In particular, the analysis of the definition of "information" is made. The author highlights the deficiencies and proposed her own definition. Such terms as "printed information", "audio-visual information" are also studied. It is determined that the definition of "printed information" available in no law and formulation of "audiovisual information" needs adjustment. Attention is also given to the network media. The author draws attention to the different interpretations of audiovisual works in the Laws of Ukraine "On Copyright and Related Rights" and "On Television and Radio". Through further analysis of the Law of Ukraine "On Television and Radio" was found the highlight of such norms of copyright as the right to a name, the right to inviolability of the work, co-authorship (interview), and a mandatory compliance with copyright use and distribution of broadcast programs. It is also analyzed the status of such person as a journalist and concluded that the laws regulating mass media set forth certain powers of the journalist, as the subject of copyright. A particular note on the rights of authors of letters printed media and the nature of the contractual relations is made.

Мацкевич О. А. Отражение норм авторского права в законах Украины о средствах массовой информации. Проведен анализ того, какие именно положения законодательства Украины об авторском праве и смежных правах имеются в специальных

законах, регулюючих діяльність средств масової інформації. Установлено, що визначеність термінів інформаційного законодавства є важливим аспектом не тільки для юридичної науки в цілому, але і для авторського права. В частині, проаналізовано визначення поняття «інформація». Автором розглянуто наявні недоліки і запропоновано власне визначення цього поняття. Крім того, розглянуто такі поняття як «друкована інформація», «аудіовізуальна інформація». Установлено, що визначення друкованої інформації немає ні в одному законі, а формулювання аудіовізуальної інформації потребує корекції. Увага також приділено визначенню мережевого средства масової інформації. Автор звертає увагу на різне трактування аудіовізуального виробу в Законах України «Про авторське право і суміжні права» і «Про телебачення і радіомовлення». Завдяки подальшому аналізу Закону України «Про телебачення і радіомовлення» в ньому виявлено освітлення таких норм авторського права, як право на ім'я, право на неприкосновенність виробу, співстворство (інтерв'ю), а також обов'язок дотримання авторських прав при використанні і розповсюдженні програм мовлення. Також проаналізовано статус такої особи, як журналіст і зроблено висновок про те, що в законах, регулюючих діяльність средств масової інформації, закріплені окремі повноваження журналіста, як суб'єкта авторського права. Особливо звернуто увагу на права авторів друкованих средств масової інформації і договірні характер правовідносин.

Постановка проблеми. Нині, єдиного національного законодавчого акту, який би повністю регулював правовідносини у засобах масової інформації (зокрема й щодо захисту авторських та суміжних прав) з урахуванням всіх новітніх досягнень у цій галузі, немає. Законами України, які так чи інакше регулюють діяльність ЗМІ, є: «Про інформацію» [1], «Про інформаційні агентства» [2], «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» [3], «Про телебачення і радіомовлення» [4], «Про видавничу справу» та ін. Але виникає цілком логічне запитання – чи знайшли в них відображення положення Закону України «Про авторське право і суміжні права» (далі – Закон про авторське право) [5], адже велика кількість продукції сучасних ЗМІ є об'єктами авторського права.

Аналіз останніх досліджень. На недоліки національного законодавства у цій сфері вказували О. Германова, А. Штефан, І. Зайцева-Калаур та ін.

Метою статті є аналіз деяких положень законодавства України, що регулює діяльність засобів масової інформації, на предмет відображення в ньому норм законодавства у сфері авторського права у законах, що стосуються ЗМІ.

Виклад основного матеріалу. Визначеність термінів інформаційного законодавства є важливим аспектом не тільки для юридичної науки загалом, але і для авторського права. Саме тому, перш ніж розглянути, які положення, що стосуються авторських та суміжних прав, є у зазначених законах, звернімо увагу на деякі спеціальні терміни та визначення, які, на нашу думку, потребують виправлення. Наприклад, інформація.

Загалом, інформацію можна розглядати у широкому та вузькому значеннях – як загальнолюдське поняття та правову категорію. У загальному сенсі інформація є певною формою відображення того, що відбулося або відбувається навколо. З правового погляду інформація має розглядатися як щось, що може бути об'єктом правовідносин. Інформація може розглядатися з різних підходів: і як передача знань про різноманітність природи, і як будь-яка сукупність сигналів, діянь чи відомостей тощо [6].

З позицій дотримання авторського права, коректне визначення цього поняття є важливим. Адже як зазначає, О. Г. Германова, слід відрізнити інформацію, оброблену творчими зусиллями автора твору, від інформаційних повідомлень, оскільки згідно зі ст. 10 Закону про авторське право охорона таким правом не поширюється на повідомлення про новини дня або потокові події, що мають характер звичайної прес-інформації [7, С. 52].

У чинній редакції ст. 1 Закону України «Про інформацію» інформація визначається як будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або

відображені в електронному вигляді (на відміну від попереднього визначення, у якому під «інформацією» закон розумів документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому природному середовищі).

Встановлене в наведеному законі визначення справедливо не обмежує сфери функціонування інформації, використовуючи слово «будь-які». На противагу цьому законодавець звузив власне природу інформації до такої, що повинна могла зберігатися на матеріальному носії або відобразитися в електронному вигляді. Таким чином, наприклад, танцювальний номер не зможе вважатися інформацією. Крім того, не встановлюється, що саме може бути «матеріальним носієм» та «електронним виглядом».

Попередня редакція Закону так само обмежувала природу інформації необхідністю документального закріплення або публічного оголошення. Саме тому, на нашу думку, ця дефініція вимагає доопрацювання. Наприклад як це подано у словнику С. І. Ожегова, де, на нашу думку, цілком доречно відокремлено відомості (статичні) та повідомлення (дія/динамічні): 1. Відомості про навколишній світ та процеси, що відбуваються в ньому, які сприймаються людиною або спеціальним пристроєм. 2. Повідомлення, що повідомляють (сповіщують) про стан справ, про стан чого-небудь. [8, С. 253] Як видно, подане визначення не має «прив'язки» до носія.

Таким чином, пропонуємо цей термін у Законі «Про інформацію» викласти в такій редакції: *інформація* – будь-які відомості, дані, повідомлення, незалежно від форми їх представлення, які сприймаються людиною або спеціальним пристроєм. Інформація може бути збережена на матеріальних носіях або відображена в електронному вигляді.

Продовжуючи категоріальний аналіз, не менше неузгодженостей можна побачити і у визначенні засобу масової інформації. Так, ст. 22 п. 1 Закону України «Про інформацію» встановлює, що масова інформація — інформація, що поширюється з метою її доведення до необмеженого кола осіб. Проте наступний пункт цієї ж статті (ст. 22 п. 2) цього визначення не використовує: засоби масової інформації — засоби, призначені для публічного поширення друкованої або аудіовізуальної інформації. При цьому Закон не пояснює, що саме є «друкованою або аудіовізуальною інформацією». Крім того, вживання сполучника «або» між словами «друкована» та «аудіовізуальна» веде до логічного висновку, що поєднувати одночасно два засоби донесення інформації не можна.

Своєю чергою, Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» у ст. 1 усього лише встановлює, що під друкованими засобами масової інформації (пресою) в Україні розуміються періодичні і такі, що продовжуються, видання, які виходять під постійною назвою, з періодичністю один і більше номерів (випусків) протягом року на підставі свідоцтва про державну реєстрацію.

А от, визначення «аудіовізуальної інформації» та «аудіовізуального засобу масової інформації» знаходимо у Законі України «Про телебачення і радіомовлення», де у ст. 1 передбачено, що аудіовізуальна інформація — будь-які сигнали, що сприймаються зоровими і слуховими рецепторами людини та ідентифікуються як повідомлення про події, факти, явища, процеси, відомості про осіб, а також коментарі (думки) про них, що передаються за допомогою зображень та звуків. Наступне поняття, яке встановлює зазначений Закон: аудіовізуальний (електронний) засіб масової інформації — організація, яка надає для масового приймання споживачами аудіовізуальну інформацію, передану у вигляді електричних сигналів і прийняту за допомогою побутових електронних пристроїв.

На нашу думку, ці визначення також мають певні недоліки та потребують подальших змін. Так, пристрій, що приймає аудіовізуальну інформацію, може бути не побутовим (екрани, що передають футбольний матч на вулиці; ретрансляція модного показу у торговельному центрі. Крім того, сучасні засоби зв'язку вже давно дозволяють передавати сигнали за допомогою хвиль (наприклад, технологія Wi-Fi доступу до Інтернету). Супутниковий зв'язок дозволяє здійснювати передавання сигналу певного телеканалу на мобільний телефон. Зайве казати, що в наведених визначеннях українська правова доктрина повністю оминула увагою Інтернет.

Водночас, наприклад, відповідно до ст. 2 Закону Вірменії, інформація може поширюватися за допомогою суспільної телекомунікаційної мережі (мережний засіб масової інформації), а згідно зі ст. 2 Закону РФ «Про засоби масової інформації» *мережеве видання* – сайт в інформаційно-телекомунікаційній мережі Інтернет, що зареєстрований як засіб масової інформації відповідно до Закону.

У зв'язку з цим варто навести зауваження А. С. Штефан щодо терміна «мережеве видання»: згідно з тлумачними словниками, «мережевий» є прикметником від «мережа», а мережа – це розташована на певній території сукупність шляхів, ліній зв'язку, каналів, або однорідних закладів, підприємств тощо або пристроїв, пов'язаних однією системою. Термін «мережа» є більш широким та охоплює численні види комунікацій, не пов'язаних з функціонуванням мережі Інтернет, тому на наш погляд, більш вдалим буде застосування словосполучення «Інтернет-видання» до засобів масової інформації, що випускаються в мережі Інтернет» [9, С. 25].

Термінологічна недосконалість сьогодні присутня й у ст. 1 Закону України «Про телебачення і радіомовлення», який дає визначення деяких об'єктів авторських і суміжних прав, передбачених нормами Закону про авторське право.

Так, згідно зі ст. 1 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» аудіовізуальний твір – частина телерадіопрограми, яка є об'єктом авторського права, має певну тривалість, авторську назву і власну концепцію, складається з епізодів або цілісних авторських творів, поєднаних між собою творчим задумом і зображувальними чи звуковими засобами та яка є результатом спільної діяльності авторів, виконавців та виробників. Незважаючи на визнання аудіовізуального твору об'єктом авторського права, наведена дефініція не збігається з відповідним терміном Законі про авторське право: аудіовізуальний твір – твір, що фіксується на певному матеріальному носії (кіноплівці, магнітній плівці чи магнітному диску, компакт-диску тощо) у вигляді серії послідовних кадрів (зображень) чи аналогових або дискретних сигналів, які відображають (закодовують) рухомі зображення (як із звуковим супроводом, так і без нього), і сприйняття якого є можливим виключно за допомогою того чи іншого виду екрана (кіноекрана, телевізійного екрана тощо), на якому рухомі зображення візуально відображаються за допомогою певних технічних засобів.

Продовжуючи аналіз наведеного закону з позицій авторського права, необхідно звернути увагу на наявність визначення розкладу мовлення телерадіоорганізацій як відкритої інформації телерадіоорганізацій, на яку не розповсюджується авторське право, про послідовність виходу в ефір та хронометраж телерадіопередач протягом певного визначеного відрізка часу. Він не є охоронюваним об'єктом і відповідно до ст. 10 Закону про авторське право.

Але положення авторського законодавства знайшли відображення не лише у ст. 1, а й у інших статтях Закону України «Про телебачення і радіомовлення». Так, ч. 5 ст. 6 наведеного Закону закріплює право на ім'я, передбачаючи, що дані про кожну індивідуальну програму чи передачу мають містити ім'я автора чи авторів, назву і адресу виробника програми.

Стаття 47 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» встановлює, що (ч. 1) використання програм чи передач інших телерадіоорганізацій здійснюється відповідно до Закону України «Про авторське право та суміжні права». Також (ч. 2 ст. 47 Закону України «Про телебачення і радіомовлення») при розповсюдженні програм іноземних телерадіокомпаній в багатоканальних телемережах забороняється вносити будь-які зміни в програму, крім випадків, визначених угодами з правовласниками аудіовізуальної продукції або передбачених законодавством України.

Більше того, згідно зі ст. 57 ч. 4 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» редакційним статутом телерадіоорганізації визначаються зокрема й вимоги щодо дотримання авторських та суміжних прав при розповсюдженні інформації. У ст. 40 ч. 7 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» передбачено, що ліцензію провайдера програмної послуги може бути анульовано в судовому порядку за поданням Національної

ради у зв'язку з систематичними порушеннями ним вимог цього Закону, законодавства України про захист суспільної моралі, законодавства України про авторські та суміжні права.

У ч. 1 ст. 63 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» своєю чергою зазначено, що особа, в якій беруть інтерв'ю, або особа, яка надала інформацію для телерадіоорганізації, має право на підставі письмової заяви переглянути та/або прослухати відповідну передачу перед її трансляцією, що кореспондується з ч. 3 ст. 13 Закону про авторське право опублікування запису інтерв'ю допускається лише за згодою особи, яка дала інтерв'ю. Не зайве сказати, що визначення поняття інтерв'ю ані в спеціальних законах, ані в Законі про авторське право не наведено.

Згадуючи осіб, не можна обійти увагою і такого суб'єкта як журналіст. Ним є творчий працівник, який професійно збирає, одержує, створює і займається підготовкою інформації та діє на підставі трудових чи інших договірних відносин з його редакцією або займається такою діяльністю за її уповноваженням (ст. 21 Закону України «Про інформаційні агентства», ст. 25 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», ст. 1 Закону України «Про телебачення і радіомовлення»).

Стаття 25 Закону «Про інформацію» встановлює гарантії діяльності засобів масової інформації та журналістів, зокрема й ті, що стосуються авторських та суміжних прав. Так, у ч. 1 зазначається, що під час виконання професійних обов'язків журналіст має право здійснювати письмові, аудіо- та відеозаписи із застосуванням необхідних технічних засобів, за винятком випадків, передбачених законом (тобто у деяких випадках створювати об'єкти права інтелектуальної власності – *прим. авт.*). Крім того, у ч. 5 цієї ж статті встановлено особисте немайнове право поширювати підготовлені ним матеріали (фонограми, відеозаписи, письмові тексти тощо) за власним підписом (авторством) або під умовним ім'ям (псевдонімом). Така ж норма міститься у Законі України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» (ч. 9 ст. 26).

Також, журналіст засобу масової інформації має право відмовитися від авторства (підпису) на матеріал, якщо його зміст після редакційної правки (редагування) суперечить його переконанням, що закріплюється ч. 6 ст. 25 Закону України «Про інформацію» (а також ч. 10 ст. 26 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні»). З позицій дотримання авторського права ця норма, на наше переконання, є суперечливою, адже ніхто не може бути позбавлений особистих немайнових прав (право авторства); крім того, автор має право заборонити використання переробленого твору. З іншого боку, журналістський твір може містити лише оригінальну (нову) інформацію (зміст), проте не бути оригінальним за формою.

Окремі норми авторського права також знайшли відображення у ст. 36 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні». Відповідно до положень цієї статті, редакція зобов'язана використовувати авторські матеріали, твори літератури, науки і мистецтва з дотриманням законодавства з питань інтелектуальної власності. Лист, адресований редакції, може бути використаний у повідомленнях і матеріалах, якщо при цьому не змінюється зміст листа і не порушуються положення цього Закону. Договірний характер авторських правовідносин, який закріплено у Законі про авторське право знайшов відображення й у ст. 32 Закону України «Про інформаційні агентства», відповідно до якої відносини інформаційних агентств з авторами або власниками інформації здійснюються на основі укладених між ними договорів.

Висновки та пропозиції

Як видно з вищевикладеного, у чинних законах, що регулюють діяльність засобів масової інформації знайшли відображення положення, що стосуються охорони авторських та суміжних прав. Окрім того, потребують коригування деякі наведені в цих законах визначення та поняття відповідно до того, як це сформульовано вище у тексті статті.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про інформацію» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 1992. — № 48. — ст. 650
2. Закон України «Про інформаційні агентства» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 1995. — № 13. — Ст. 83.
3. Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 1993. — № 1. — ст. 1.
4. Закон України «Про телебачення і радіомовлення» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 1994. — № 10. — ст. 43.
5. Закон України «Про авторське право і суміжні права» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 1994. — № 13. — ст. 64.
6. Інформатизація, право, управління (організаційно-правові питання) : монографія / Р. А. Калюжний, О. Д. Крупчан, В. Д. Гавловський, М. В. Гуцалюк, В. С. Цимбалюк, М. Я Швець. — К., 2002. — 196 с. — С. 9
7. Германова О. Г. Регулювання відносин у сфері авторського права і суміжних прав інформаційним законодавством України / О. Г. Германова // Магістерум. — Випуск 22. Журналістика. — 2006. — С. 51–56.
8. Ожегов С. И. Словарь русского языка: 70 000 слов / С. И. Ожегов ; под ред. Н. Ю. Шведовой. — 22-е изд., стер. — М. : Рус. яз., 1990. — 921 с.
9. Штефан А. С. Цивільне судочинство у справах за позовами до засобів масової інформації про захист честі, гідності і ділової репутації : дис. канд. юрид. наук / А. С. Штефан. — К., 2013.

Ключові слова: авторське право, інформація, ЗМІ, медіа право

Ключевые слова: авторское право, информация, СМИ, медиа право

Keywords: copyright, information, mass media, media law

УДК 347.77/78

СУБ'ЄКТИ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА СЛУЖБОВІ ОБ'ЄКТИ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ, СТВОРЕНІ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ

Осипова Ю.В., науковий співробітник Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності Національної академії правових наук України, м. Київ

Осипова Ю. В. Суб'єкти права інтелектуальної власності на службові об'єкти права інтелектуальної власності, створені у вищих навчальних закладах України: окремі питання.

Стаття присвячена наступним аспектам питання визначення осіб, що є суб'єктами права інтелектуальної власності на службові об'єкти права інтелектуальної власності (далі – ОПВ), створені у вищих навчальних закладах України (далі – ВНЗ). По-перше, досліджено проблему, пов'язану з визначенням особи, що є роботодавцем для працівників та керівників ВНЗ. Вказана проблема зумовлена термінологічним дисбалансом, що існує між нормами законодавства у сфері інтелектуальної власності та нормами трудового і освітнього законодавства в частині визначення того, хто є іншою ніж працівник стороною трудового договору (безпосередньо юридична особа чи її власник або уповноважений ним орган) і відповідно потенційним суб'єктом права інтелектуальної власності на «службові» ОПВ, в